

UTOPISTIKE IN REVŠČINA: KONCEPTUALNE OPOMBE

TANJA RENER

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, Slovenia
tanja.rener@fdv.uni-lj.si

Sinopsis Ko je svetovni-sistem kapitalistične ekonomije v strukturni, ne le v eni svojih cikličnih kriz, je treba razmišljati o možnostih bolj radikalnih preobrazb tega sistema, ki jim avtorica pravi utopistike. V konceptualnem okvirju emancipatoričnih družbenih ved, katerega miselne koordinate sestavljajo enakost, svoboda in solidarnost, razmišlja o možnostih univerzalnega temeljnega dohodka (UTD) kot redistributivnega mehanizma na osnovi zelo preproste zamisli: vsak prebivalec določenega ozemlja prejema dohodek, ki mu omogoča življenje nad pragom revščine brez kakršnekoli delovne zahteve ali drugih pogojev. UTD nikakor ni le ukrep socialne politike in še manj zgolj boja proti revščini, pač pa možnost “večje svobode za vse”. Italijanske izkušnje z državljskim dohodkom kažejo, da parcialni in pogojeni temeljni dohodek ne povečuje svobode in le delno ter šibko znižuje revščino. Tudi zato je videti usmeritev, ki poudarja pomen in razvijanje univerzalnih temeljnih storitev v smeri socialnega državljanstva, bolj smiselna in učinkovita.

Ključne besede:

utopistike,
demokracijski
egalitarizem,
univerzalni
temeljni dohodek,
državljski
dohodek,
univerzalne
temeljne storitve,
socialna država

UTOPISTICS AND POVERTY: CONCEPTUAL REMARKS

TANJA RENER

University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Ljubljana, Slovenia
tanja.rener@fdv.uni-lj.si

Abstract When the global system of capitalist economy is in a structural and not only in one of its cyclical crises, it is important to consider the possibilities for more radical changes of this world-system that the author is referring to as utopistics. In the conceptual framework of emancipatory social sciences, the mindset of which composes equality, freedom and solidarity, she thinks about the possibilities of a universal basic income (UBI) as a redistributive mechanism based on the very simple idea: every lawful resident of a particular territory receives income enabling him or her a life above the poverty threshold without any work requirements or other conditions. UBI is by no means only a measure of social politics and even less only of combating poverty, but the possibility of a “greater freedom for all”. Italian experience with citizenship income shows that partial basic income does not increase freedom and only partly and weakly reduces poverty. Therefore, the orientation that emphasizes the importance and development of universal basic services seems more meaningful and effective.

Keywords:

utopistics,
democratic
egalitarianism,
universal basic
income,
citizenship income,
universal basic
services,
welfare state

1 Uvod

V tem besedilu bomo razmislek o revščini zastavili tako, da se ji bomo izogibali, kolikor je sploh mogoče. Mislimo namreč, da se revščina najbolje odpravlja tam in v takih okoliščinah, kjer se je niti socialnopolitično niti kakorkoli drugače diskurzivno ne naslavlja, pač pa se raje odpira vprašanja dveh drugih področij, kjer se revščina rojeva in manifestira. V staromaterialistični govorici sta to področji produkcije stvari in produkcije ljudi; tu se bomo usmerili na vprašanje (političnosti) redistributivnih razmerij, ki tečejo hkrati s produkcijo ljudi in jo sploh šele omogočajo. Drugo konceptualno izhodišče je teza, da je revščina kapitalizmu imanentna, je njegov strukturni del, zato je nesmiselno tematizirati njeno odpravo brez odprave kapitalizma. Bolj smiselno se zdi razmišljati v smereh, kjer bi bila (vsaj absolutna) revščina v resnici to, s čemer že dolgo zavaja neoliberalna ideologija, ko revščine ne predstavlja kot nujnega dela svetovnega-sistema kapitalistične ekonomije, pač pa kot individualno smolo, splet nesrečnih okoliščin, pomanjkanja volje do dela ali kakšno drugo osebno stranpot ali izbiro.

Podlago za razmislek smo poiskali v tem, čemur nekateri pravijo “emancipatorične družbene vede” (Olin Wright, 2010), drugi “javna in kritična sociologija” (Burrawoy, 2005) in v smeri “realnih utopij” (Olin Wright, 2020) ali utopistik (Wallerstein, 1999). Naštetim avtorjem sta, kljub precejšnjim razlikam v tem, kako sami prakticirajo emancipatorične družbene vede, se pravi v diagnozi in kritiki obstoječih družb, v zamišljanju alternativ družbenega razvoja in v refleksiji možnosti in ovir za njihovo uresničevanje, skupni dve izjemno pomembni konceptualni izhodišči. Prvo je rekuperacija moralne razsežnosti družbenih ved, se pravi izrazit poudarek na socialni in politični pravičnosti kot temeljnem smotru poklicnega analitičnega dela, in drugič v zamišljanju tega, kar na najbolj splošni ravni hočemo in zato želimo, da se v to smer gibljejo družbene preobrazbe. Na tem mestu je celo besedna zveza, o kateri pišejo, identična; demokratični egalitarizem. Več svobode in več enakosti, pravijo, pa je mogoče dosežati samo s povezovanjem v skupnosti in s solidarnostjo kot temeljnim socialnim vezivom¹.

---

¹ Prav načelo solidarnosti in njegove institucionalne, pa tudi skupnostne uresničitve, so v obdobju po drugi svetovni vojni v nekdanji Jugoslaviji in morda še posebej v Sloveniji vzpostavljale in ohranjale družbeno kohezivnost, ker so razmeroma učinkovito regulirale sistemske neenakosti. Če se je tukajšnja družba po čem odlikovala, je bila to delujoča socialna država, ki tako kot povsod, kjer se je vsaj delno uveljavila, najbolj varuje in krepi prav prikrajšane in utišane družbene skupine, ženske, stare, migrante, revne. Ali, kot pravi Dragoš (2016), je zelo verjetna teza, da imamo v Sloveniji solidarnost še danes bolj razvito kot v drugih nekdanjih socialističnih državah prav zato, ker smo manj od njih razkrojili socialno državo, čeprav so trendi pri nas sila neugodni. Največ je solidarnosti še zmeraj v

Tudi če smo usmerjeni k takim utopistikam kot alternativam družbenega razvoja, kajpada vemo, da nas v naslednjih desetletjih v najboljšem primeru čakajo “sestavljene družbe” (Marshall, 2012), nekakšne mešanice kapitalizma in socialdemokratske socialnosti, torej socialnega kapitalizma. A še to le v primeru, če se sedanja globalna erozija demokracije ne bo nadaljevala v enakem tempu kot v zadnjih desetletjih. Bolj ko je kapitalistična država demokratična, večje so možnosti za podporo nekapitalističnih alterantiv. Velja seveda tudi narobe.

Neoliberalizem kot globalni kontrarevolucionarni odgovor na spremembe, ki jih je iniciirala prav tako globalna kulturna revolucija 1968 (Wallerstein, 1989, Močnik, 2021) je v zadnjih desetletjih demokracijo uničeval na štiri temeljne načine, prvič, s pritiski na države, da odstranjujejo kar največ ovir za globalni pretok kapitala in hkrati z vzpostavljanjem kar največ ovir za mobilnost ljudi s svetovne periferije, države pa vse bolj postajajo servisne enote nacionalnim in predvsem mednarodnim ekonomskim in finančnim elitam; drugič z deregulacijo finančnega sektorja se je povečala njegova moč in s tem pritiski na države, da še bolj omejujejo svoje redistribucijske politike; tretjič, močni pritiski v privatizacijo javnih storitev, s čemer slabi moč države in zaupanje ljudi vanjo in četrtič, zakonsko in politično so se ošibili združevalni mehanizmi delavskega gibanja, katerega družbeni položaj se vse bolj preobraža v svetovni prekariat, s katerim so vse manj povezane fragmentirane identitetne skupine in politike. Kako je demokracijo uničeval aktualni “covidni režim” smo imeli priložnost opazovati *in vivo* v svetu in doma. Zanj najbrž velja podobno kot je veljalo za napad na newyorška dvojčka; neoliberalne elite in njihove vojaške mašinerije si ga niso izmislile, so ga pa izjemno učinkovito uporabile v svoj prid.

Če naj bodo kakršnekoli demokratično egalitarne alternative sploh možne, se je treba sedanji eroziji demokracije upirati na vse načine, z demokratično decentralizacijo odločanja, z novimi oblikami participativne demokracije, z demokratizacijo volilnih pravil in z nenehno nastajajočimi predlogi alternativ na vseh ravneh, od mikro ravni vsakdanjega življenja do makro zamišljanja možnosti radikalno drugačnega človeškega sveta.

---

nordijskih družbah, se pravi tam, kjer je tudi socialna država najbolj razvita. Zato je varčevanje pri socialnih izdatkih, ki v Sloveniji od njene osamosvojitve naprej nikoli niso dosegli evropskega povprečja, nesmiselno in zgrešeno, ker namesto solidarnostnih vezi uveljavlja egoizem (Dragoš: *Socialna država in solidarnost*, Teorija in praksa, letnik 53, posebna številka).

2 UTD kot utopistika

Utopistike, pravi Immanuel Wallerstein, ki si je pojem izmislil, niso utopije. Utopistika je resna ocena zgodovinskih možnosti, je vaja v presoji substantivne racionalnosti alternativnih možnosti družbenega razvoja. To je trezno, racionalno in realistično ovrednotenje človeških družbenih sistemov, njihovih omejitev in področij, ki so odprta za človeško ustvarjalnost. To ni podoba popolne ali neogibne prihodnosti, temveč obraz alternativne prihodnosti, za katero verjamemo, da bi bila lahko boljša in za katero vemo, da je zgodovinsko mogoča (Wallerstein, 1999, str. 7-8).

Univerzalni temeljni dohodek (UTD) je primer utopistike, ker je preobrazba sistema dohodkovne distribucije zgodovinsko mogoča in ekonomsko uresničljiva; ker ne gre zgolj za socialnopolitičen ukrep zmanjševanja revščine, ampak omogoča proces pridobivanja "svobode za vse"; ker ne gre za revolucionarno zunajsistemsko ali protisistemsko spremembo, pač pa za proces, ki sedanji (neo)liberalni kapitalistični sistem najeda postopoma in nenasilno in ker mora nova družbena pogodba, na kateri sloni odločitev o vpeljavi UTDja, izrecno vsebovati tudi varovalke proti regresivni instrumentalizaciji te zamisli v neoliberalno smer.

V zadnjih letih, pravzaprav že desetletjih, se je o UTD-ju v Sloveniji precej govorilo in pisalo, tako v množičnih medijih kot tudi v strokovnih člankih in knjigah, proučevali so ga v magistrskih delih in doktorskih disertacijah². Valerija Korošec (2010) je objavila študijo, ki kaže, da bi bil UTD povsem uresničljiv celo brez večjih sistemskih in finančnih pretresov zgolj s prerazporeditvijo obstoječih socialnih transferjev³. Zahteve po UTDju smo lahko brali na transparentih v prvih vstajah v letu 2012, ponavljajo se v aktualnih protestih od leta 2019 naprej. Politične stranke - najbolj Piratska stranka in Levica - podpirajo vpeljavo UTDja, druge stranke "ustavnega loka" so mu naklonjene v večji ali manjši meri, izrecno mu ne nasprotujejo niti stranke, ki se politično umeščajo v desno sredino.

---

² Poleg študije V. Korošec (2010) med knjižnimi objavami izpostavljam prvo, ki jo je uredil I. Pribac (2004), drugo sta uredila I. Pribac in V. Korošec (2011), tretjo S. Dragoš (2019), zanimiv je tudi zbornik, ki ga je uredil T. Gerdina (2018). Med doktorskimi deli je treba izpostaviti disertacijo D. Popovića (2016).

³ O ekonomski ne pa tudi politični uresničljivosti UTDja na ravni EU piše Jože Mencinger (2015, 2017, 2019), ki pravi, da je UTD v EU uresničljiv, če bi oblikovali ustrezno fiskalno unijo celo v najbolj enostavni in hkrati najdražji različici, ko bi se izplačeval kot dodatek že obstoječim pravicam.

Ker mislim, da je UTD kot vzorčni primer utopistike predragocen, da bi ga »prepoceni prodajali napačnemu kupcu«, in ker ima ta prodaja veliko opraviti z revščino, na kar je že pred več kot dvajsetimi leti opozoril sociolog Zygmunt Bauman, si s tem v zvezi pogledimo nekaj temeljnih dilem. Predvsem se moramo zavedati, pravi, da bi to sijajno idejo strašansko podcenili, če bi jo razumeli zgolj kot ukrep socialne politike in še bolj le kot ukrep proti revščini. To bi pomenilo, da je UTD namenjen zgolj revnim, revnim zaposlenim ali brezposelnim. Če bi pristali na to, bi bila to voda na mlin vladajočih političnih razredov in ekonomskih elit. Ti bi se prav radi znebili revežev, jih izbrisali in odstranili iz politične agende. Temeljni dohodek za reveže, po možnosti najbolj skromno odmerjen, je natanko to, kar hočejo. Zato ni težko razumeti kritik uvedbe UTD-ja, ki prihajajo s strani radikalne⁴ levice in pravijo, da je UTD pravzaprav neoliberalno mašilo, mehanizem, s katerim hočejo elite podaljševati življenje obstoječega svetovnega-sistema kapitalistične ekonomije. To so opozorila, ki jih je treba jemati resno in s konceptom ravnati previdno, da ne bi postal orodje še večjega zatiranja in izključevanja. (Bauman, 1999, str. 180-190; Bauman, 2018, str. 96-106)

Najbolj razširjena in vztrajno ponavljajoča se dilema v zvezi z UTDjem je »reciprocitetni argument«⁴ proti njegovi uvedbi, ki pravi, da ne moreš dobiti nekaj za nič, da »brez dela ni jela«. Ironično je, da ga pogosto uporabljajo prav tisti, ki so sami dobili veliko za nič, na primer v obliki dediščin, rent in druge lastnine, za katero sami niso mignili s prstom. Reciprocitetni argument je še bolj votel, ko ga soočimo z dejstvom, da ni dovolj zaposlitev in plačanega dela, ki bi zagotovila preživetje za vse. Že res, da ima vsakdo pravico, da s svojim življenjem naredi, kar misli, da je najboljše zanj ali zanjo in dolžnost, da zasluži sredstva, s katerimi bodo te izbire uresničljive. Vendar je pravica do preživetja, ki predhodi in določa vse druge možne izbire, neodtujljiva človekova pravica in ne nekaj, kar bi si bilo treba šele prislužiti. Prav tako pravica do dostojnega in dostojanstvenega preživetja ne sme biti odvisna od ekonomskih okoliščin družine, v kateri se kdo rodi. Reciprocitetni argument proti UTD-ju, ki domnevno sloni na meritokratskih načelih, tu popolnoma odpove. In prav je tako, noben otrok ne bi smel biti reven, ker se je rodil v revni družini. Etično

---

⁴ V tem besedilu pojma radikalno ne razumemo v običajnem pomenu skrajnosti, pač pa v ideološko političnem pomenu, kot ga je utemeljil Wallerstein (2006). Od Francoske revolucije naprej, pravi, so se uveljavile tri politične ideologije, konservativna, liberalna in radikalna. Radikalno tu pomeni prizadevanja, ki nasprotujejo tako prvi kot drugi ideologiji in ju skušajo presegati v smeri večje svobode in večje enakosti. Običajno sem uvršča gibanja za nacionalno osvoboditev (npr. od kolonializma) in proti-sistemska gibanja. Temu pomenu je blizu Bourdieuev pojem heterodoksije, grobo rečeno tega, kar nasprotuje ortodoksiji (tradiciji) in presega dokso (vsakdanjo samo-umevnost).

in socialno je tu možno samo skrajno stališče: revnih otrok ne bi smelo biti⁵. Tudi zato, se pravi povsod, kjer meritokratsko načelo ne zdrži, bi UTD pomenil možnost dostojnega (in dostojanstvenega) preživetja za vse, nič več in nič manj. Prav ta »nič več in nič manj« sta posebej pomembna. V »nič manj« se skrivata jedro in pravi potencial UTDja, to je možnost resnične svobode za vse, kar že leta vztrajno ponavlja njegov najbolj znan promotor Van Parijs. Človek je dejansko svoboden samo, če njegovo/njeno delovanje ni bistveno omejeno z njegovim/njenim dohodkom. Da bi bili svobodni, potrebujemo zadovoljivo zdravje, izobrazbo, dovolj (prostega, avtonomnega) časa, stanovanje in temeljni dohodek. UTD je videti doslej najboljši predlog, ki bi bistveno prispeval k tretjemu in petemu pogoju svobode, dvigovanju obsega avtonomnega časa in dohodka za preživetje. Zdravja, izobrazbe in primerne stanovanja UTD seveda ne zagotavlja, in tudi zato je treba premisliti, ali je UTD zadosten pogoj dostojnega, se pravi razmeroma kakovostnega preživetja. Recimo raje, da smo z UTDjem šele na začetku in prava vprašanja šele prihajajo. Nedvomno pa si bomo morali ljudje, ki nas te stvari zadevajo ali zanimajo, izmisliti možnosti drugačnega, zagotovo bolj trajnostno naravnega, bolj skupnostnega in manj vase usmerjenega vsakdanjega življenja, vključno z bolj kakovostnim izobraževanjem in zdravstvenim varstvom in z novimi možnostmi stanovajske oskrbe.

V »nič več kot« pa se skrivajo največje konceptualne pasti in tveganja UTDja, na katere smo prej opozorili z Baumanom. Veliko zagovornic, zagovornikov UTDja in še več tistih, ki še niso prepričani, ali jim je koncept pogodu ali ne, UTD razumejo kot ukrep socialne politike. Nič več kot ukrep socialne politike.

Res, UTD usodno razvodeni, če ga razumemo zgolj v območju socialne politike, kot tisto, kar pride na vrsto, ko bo vse drugo odpovedalo; UTD seveda ni panacea, a tudi ne samo ukrep socialne politike in še manj ukrep, ki naj rešuje problem revščine. Koncept UTDja ima bistveno močnejše potenciale: pomeni možnost večje svobode izbire o poteku naših življenj, možnost aktiviranja potencialov, ki so zdaj za večino zgolj latentni, možnost za več sodelovanja in za večjo socialno kohezivnost, predvsem pa možnost upora in odpora proti okoliščinam in ljudem, ki se jim zdaj podrejamo, ker nimamo druge izbire in nas je strah za preživetje. Če torej UTD razumemo zgolj kot "krizni menedžment" za revne in prikrajšane, izgubi potencial

---

⁵ O nujnosti in možnostih UTDja za otroke in stare sva z Ano Kralj pisali v knjigi *Enostavna ideja* (2019, str. 86-111). Zelo precizno in konkretno simulacijo otroškega UTDja je v isti knjigi prispevala Valerija Korošec (2019, str. 111-131).

in postane za večino neprivlačen in neprepričljiv, revščino pa zgolj pomete pod preprogo. Če UTD presojamo samo kot ukrep socialne politike in v tem kontekstu razpravljamo, ali si ga lahko privoščimo ali ne, smo hočeš-nočeš že pristali na razumevanje socialne države kot zgolj mehanizma prerazporejanja sredstev od tistih, ki zaslužijo k onim, ki ne. Tako razumevanje vsebuje tiho predpostavko enačenja dela z zaposlitvijo in vrednosti s tržno vrednostjo. Povejmo naravnost, od višine UTDja je odvisno, ali bi deloval le kot socialno politični korektiv ali ne. In še bolj konkretno: če bi v Sloveniji želeli, da bi UTD deloval kot možnost »dejanske svobode za vse«, bi moral znašati vsaj toliko, kolikor znašajo minimalni življenjski stroški (613 evra v letu 2021)⁶. Tisti, ki v Sloveniji pečejo kruh, bodo seveda rekli, da je to nemogoče in neizvedljivo, zato pa se je treba ozreti proti pekarni.

Da je treba izvedljivost bolj misliti kot računati je sijajni, navidez paradoksalni dosežek V. Korošec, ki je o izvedljivosti UTDja v Sloveniji pretežno računala, da bi nam dala misliti. Zato je uvedba UTD veliko bolj politično kot ekonomsko vprašanje, je veliko bolj vprašanje etičnih in političnih prioritet kot produkcijskih in finančnih (z)možnosti. Je veliko bolj problem distribucije družbenega bogastva kot njegovega ustvarjanja. Bolj primerno kot sprenevedanje o izvedljivosti in (prenizki) produktivnosti dela, bi bilo UTDju priključiti vsaj še tri zaposlitvene utopistike: skrajšanje delovnega časa, soupravljanje zaposlenih in delitev delovnega mesta. Če pa bi na katerikoli proizvodni proces v kontekstu utopistik motrili tako, kot je socialno in politično pravično, se pravi v smeri večje svobode in enakosti, bi v družbi prihodnosti, temelječi na drugačni družbeni pogodbi od sedanje, o produkcijskih procesih morali razmišljati tako, kot razmišljamo o javnem zdravstvu in izobraževanju ali o knjižnici v domačem kraju: njihov temeljni smoter je produkcija uporabne, ne tržne vrednosti⁷.

Glede na zdajšnje geopolitično ureditev sveta, po kateri se svet deli na nacionalne države, lahko te v okvirih svoje suverenosti vpeljejo UTD, a je hkrati tudi očitno, da idealne oblike UTDja posamezna nacionalna država ne more implementirati, ker ne more zagotoviti temeljnega načela UTDja, to je univerzalnosti. Ali se je torej treba

---

⁶ Tu ne bomo odpirali vprašanja o tem, ali je metodološki postopek izračunavanja minimalnih stroškov v Sloveniji še primeren ali ne in niti, ali je korektno, da se na njegovi osnovi utemeljuje izračun minimalne plače.

⁷ Wallerstein (1999, 71-74), ki sicer zelo redko omeni kakršnokoli konkretno utopistiko in raje nenehno ponavlja, da je prihodnost odprta zelo različnim scenarijem, v spisu Utopistike piše, da se demokratični egalitarizem odpoveduje profitno orientiranim podjetjem in namesto njih vzpostavlja neprofitno orientirane organizacije, kakršne so na primer bolnišnice ali javne izobraževalne ustanove kot primeri "prihodnega splošnega produkcijskega načina".

univerzalnosti UTDja odpovedati in pristati na delne, tarčne ali vsaj gradualne različice? Tudi če univerzalni temeljni dohodek uvajamo selektivno in postopoma⁸, se pravi, da (začasno) ni več univerzalen, pač pa tarčno usmerjen na določene skupine ljudi, ki ga domnevno najbolj potrebujejo, še zmeraj velja, da ga je treba, če hočemo, da bo deloval kot instrument enakosti in svobode, ne pa kot pometanje revščine pod preprogo, povezati s serijo drugih utopistik, ki prav tako delujejo v smeri demokratičnega egalitarizma in so zato nujno proti-kapitalistične. Povzemimo, dve bistveni stvari, ki temeljni dohodek, najsibo v univerzalni ali postopni in tarčni različici, razlikujeta od vseh drugih možnih socialnopolitičnih ukrepov za olajševanje revščine ali zmanjševanje dohodkovne neenakosti, to pa sta zadostna višina sredstev, ki omogoča dostojno življenje po eni strani in po drugi povezovanje UTD-ja z drugimi utopistikami tako, da bodo omogočale bistveno bolj trajnostne in skupnostne načine vsakdanjega življenja, če si ljudje to trajno ali začasno želijo⁹.

Danes je povsem očitno, da so pravi vzvodi moči nad- in zunaj-teritorialni, težave, ki jih imamo ljudje v vsakdanjem življenju, pa konkretne in lokalne, a zgolj na lokalni ravni tudi nerešljive. Zato je staro geslo »misliti globalno, delovati lokalno«, napačno, morda celo škodljivo. Ni lokalnih rešitev za globalno proizvedene probleme. Globalne probleme lahko rešujemo – če sploh – samo globalno in politično in videti je, da se bodo skupni globalni problemi le še intenzivirali¹⁰. Kar zares potrebujemo,

---

⁸Postopnost uvedbe UTD-ja, ki ji nekateri pravijo tudi dilema o gradualnosti, je med najbolj kontroverznimi vprašanji med zagovornicami in zagovorniki UTD-ja. Postopnost se lahko razume različno: najprej je tu vprašanje, ali je mogoča in smiselna uvedba UTD-ja zgolj v eni nacionalni državi (Švica je o njem imela referendum), v zvezi držav kot je EU, v najbolj devastiranih delih sveta, ki temeljni dohodek najbolj potrebujejo ali le hkrati povsod po svetu, kar je edina prava in daleč najtežje uresničljiva univerzalnost UTD-ja. Ker je UTD v svoji idealni tipski različici še tako daleč od uresničenja, se večina zagovornic zavzema za katero od postopnih različic.

⁹ Utopistike kot egalitarno demokratične alternative družbenega razvoja nikoli niso prisile; to je ena njihovih najpomembnejših lastnosti, ki omogoča, da jih ljudje po svoji presoji in glede na okoliščine izberejo trajno ali le začasno; vselej se lahko vrnejo v prejšnje razmere ali izberejo drugačne alternative.

¹⁰ Med situacijami in trendi, ki jih lahko tudi brez velike analitične spretnosti že zdaj predvidevamo kot okoliščine, ki naravnost zahtevajo razmislek o nujnosti uvedbe katere od oblik UTDja, izpostavljam naslednje: digitalizacija in avtomatizacija proizvodnje in distribucije blaga in storitev je proces, ki je – zgodovinsko gledano – šele na začetku. Zelo verjetno bosta ukinjali bistveno več delovnih mest, kot se jih bo odpiralo, zato lahko pričakujemo precej višje ravni brezposelnosti od sedanjih. Resne študije predvidevajo, da bo v naslednjih 20 do 30 letih polovica vse svetovne proizvodnje avtomatizirana, brezposelnost pa bo dosegala polovico ali več svetovne populacije v aktivni dobi. Nikakor ne drži, da se bodo ukinjala predvsem nezahtevna manualna dela, enaka usoda grozi 140. milijonom kognitivnih delavce, navaja Bauman podatek McKinseyevega globalnega inštituta (Bauman, 2018, str. 99; Collins v Wallerstein, 2013). Tisti, ki bodo še zaposleni, bodo zaposleni večinoma projektno in prekarno, se pravi z visokimi eksistenčnimi tveganji. V Sloveniji, na primer, je po podatkih Statističnega urada skoraj polovica mladih zaposlenih za določen čas ali preko študentskih napotnic, torej prekarno (SURS, 2018). Okoli 80 odstotkov mladih v Sloveniji živi pri starših, nekaj manj kot 80 odstotkov prvih zaposlitev je za določen čas. S prekarnim, negotovim življenjem je povezan drug, morda še usodnejši problem: ali so sodobne institucije socialnih, zdravstvenih in pokojninskih zavarovanj na to pripravljene? Kako bodo današnji mladi ljudje živeli v starosti, če le delno ali sploh ne vplačujejo socialnih in pokojninskih prispevkov? Ali lahko sprejmemo napoved, da bodo med njimi tudi naši otroci in vnuki?

ni parohialnost nacionalnih rešitev, pač pa »novi internacionalizem« uporov in kritik obstoječega in predlogov, alternativ, utopistik zgodovinsko mogočega. Konvencionalna in zmerna politika, ki je tako všečna volilkam in volilcem v teh krajih, noče in ne zmore oblikovati bolj radikalnih preobrazbenih agend, nespametno bi bilo kaj takega od nje pričakovati. Kar počne, je širjenje strahu in prestrašena servilnost do vsakokratnih (zdaj evroatlantskih) gospodarjev. Zgodovinske izkušnje kažejo, da servilnost ni samo nedostojna, pač pa tudi neučinkovita. Kar prinaša, je samo še več servilnosti¹¹. Zato je edino upanje, ki ostaja v zvezi s političnimi spremembami, ki naj omogočijo resnejše razmisleke, analize tveganj in implementacije utopistik, novi internacionalizem na mednarodni ravni, na notranjepolitični pa povezano s tistim, kar se zdaj samoimenuje »glas ljudstva« in poskuša na nove, izvirne načine vstopati v tukajšnji politični prostor z dvema temeljnima postulatoma o tem, kako naj se oblikujejo politične odločitve: z dejanskim soodločanjem ljudi, se pravi s konsenzom javnosti in z upoštevanjem strok. Podobno kot pri participativnem proračunu, tej plahi, začetni politični utopistiki, ki v omejenem obsegu deluje tudi pri nas¹², ko se predlogi od spodaj, filtrirani skozi strokovne ekspertize, srečajo z izvršno oblastjo.

Zakaj temeljni dohodek, se vprašajmo, saj živimo v državi z eno najbolj univerzalističnih socialnih politik na temeljnih področjih in z razmeroma dobro urejenimi režimi socialne varnosti. Saj imamo vendar eno nižjih stopenj neenakosti v EU¹³ in socialne pomoči za revne, ki omogočajo vsaj osnovno preživetje, bo kdo rekel. Pa jih dvignimo na raven dostojnega preživetja! Če jih lahko dvignemo na raven dostojnega preživetja, potem jih še imenujmo prav, recimo jim temeljni

“V reviji *The Economist* predvidevajo, da bodo do leta 2034 kar 47 odstotkov vseh del že opravljali roboti oziroma računalniki, in na to dejstvo ni pripravljena nobena vlada. Univerzalni temeljni dohodek se na horizontu svetlika kot edina rešitev”, piše Irena Štaudohar v Sobotni prilogi dela (Štaudohar, 2018, str. 32). Mainstreamovski mediji torej že pišejo o nujnosti uvedbe UTDja, politični in ekonomski akterji, ki zares odločajo o njem, pa so ali tiho ali mu (tiho) nasprotujejo. Vsekakor do zdaj v Sloveniji niso spodbudili ali omogočili niti resne razprave, če odštejemo en posvet o UTDju, ki ga je 7. 12. 2010 pripravil Državni svet.

¹¹ Ali, kot je zapisal Peter Kovačič Peršin, ki pravi, da ostajamo ujetniki podložiške mentalitete. Svoje države ne dojemamo kot izraza suverene odločitve ljudstva in ustavne pogodbe med državljanke in državljani o pogojih družbene ureditve in zato kot osebno in skupno odgovornost. Vendar se ljudstvo lastne servilnosti ne bo znebil, dokler politični razred vidi v državi plenilski prostor za lastne interese in ne *consensus popoli*, s katerim je ljudstvo (začasno) odložilo svojo suverenost. (Peršin, 2022, str. 6).

¹² Po navedbah Skupnosti občin Slovenije, se participativni proračun uveljavlja v vse večjem številu občin, od Maribora, kjer se je pred leti najprej začel, do Kopra, Ankarana, Škofje Loke, Logatca, Dola pri Ljubljani, Sevnice, Apač... (dostopno na <https://skupnostobcni.si/participativni-proracun/zakonodajni-okvir/>)

¹³ Še več, če enakost merimo z Ginijevim količnikom, sodi Slovenija v vrh svetovne dohodkovne enakosti. Ginijev količnik je v letu 2020 znašal 0,234 (vrednost 1 pomeni popolno neenakost, 0 pa popolno dohodkovno enakost), vendar bi bil v Sloveniji Ginijev koeficient 0,44, če bi upoštevali le dohodke iz dela. Ginijev količnik se pri nas popravlja z upoštevanjem pokojnin in socialnih transferjev. Povzeto po izračunih J. Damijana, dostopno na: <https://radioprvi.rtvsl.si/2020/01/dohodkovno-neeakost-v-sloveniji-zmanjsujejo-pokojnine-in-socialni-transferji/>

dohodek in ga obravnavajmo kot pravico vsakogar, zaradi česar bomo nemara z njega strgali socialno stigmo, ki jo danes nosijo socialne pomoči in drugi, vse bolj šibki mehanizmi socialne države. V Sloveniji smo lahko to opazovali s spremembami socialne zakonodaje, posebno v času krize 2008-2014, ki niso bile samo restriktivne, pač pa so zmanjševanje sredstev za socialne izdatke dosegale s poniževanjem ljudi, ki so morali bolj kot prej dokazovati, da niso goljufi. Tako so politični odločevalci na realni in še bolj na simbolni ravni degradirali socialno državo kot največjo socialno inovacijo 20. stoletja, v sistem sumničenja in sramu¹⁴.

Nova družbena pogodba, v katero bi lahko ljudje spet verjeli in se je morda celo veselili, je pogodba o novi socialni Evropi z univerzalno dostopnimi storitvami izobraževanja, stanovanja in zdravstvene oskrbe ter z univerzalnim temeljnim dohodkom.

Ne glede na ciklične krize kapitalizma kot svetovnega-sistema, tudi če se bodo te krize gostile z vse krajšimi presledki, je zelo verjetno, da bo kapitalizem kot sistem preživel¹⁵. Vse dokler nimamo prepričljive systemske alternative kapitalizmu, se bo treba zadovoljiti z začasnimi in delnimi rešitvami, ki bodo preprečevale, da nas sedanji posuroveli sistem ne bo dotolkel.

Velikanski potencial temeljnega dohodka je zato v možnosti, da lahko izberemo življenje, ki ga ne bo obvladoval kapitalističen način produkcije, distribucije in porabe ter kapitalizmu imanentne degradacije okolja. To je ena zadnjih možnosti za nenasilno preobrazbo, se pravi za izbiro, da bodisi še naprej živimo v kapitalistični svetovni ekonomiji, da iz nje vsaj začasno izstopimo ali da jo zapustimo za zmeraj. Vpeljava temeljnega dohodka bi lahko pomenila radikalno preobrazbo načinov vsakdanjega življenja, pluralizacijo in razširjanje življenjskih možnosti in slogov, ki že obstajajo, a so podcenjeni, institucionalno niso podprti in so pogosto zasmehovani.

---

¹⁴ Srečo Dragoš (2021) v naslovu svoje spremne besede h knjigi Anne Coote in Andrewa Percyja sicer piše o temeljnih storitvah kot največji družboslovni inovaciji 20. stoletja, a mislimo, da bi si enako oceno zaslužila njena praktična izvedba, socialna država, v času trideset let po drugi svetovni vojni na evropskem severu in delno na zahodu, a tudi na vzhodu z univerzalnimi, brezplačnimi ali subvencioniranimi socialnimi storitvami. Postopna dekonstrukcija socialne države se je celo v severnoevropskih državah z največ socialne blaginje začela v 70. letih prejšnjega stoletja z vzponom neoliberalizma.

¹⁵O prihodnosti kapitalizma kot svetovnega-sistema piše skupina historičnih sociologov Immanuel Wallerstein, Randall Collins, Michael Mann, Georgi Derluguian, Craig Calhoun v knjigi *Ali ima kapitalizem prihodnost?* (2013).

Temeljni dohodek kot mehanizem socialne politike in kot gasilski ukrep v boju proti revščini, je projekt v obzorju kapitalizma. Temeljni dohodek, vpet v mrežo raznovrstnih utopistik, je projekt proti kapitalizmu. Še bolje, je projekt, ki vsebuje velikanski privilegij, da lahko delno ali v celoti omogoča življenje zunaj ali mimo kapitalističnih dogem.

Temeljni dohodek kapitalizma kot svetovnega-sistema ne more odpraviti niti na konceptualni, kaj šele na realni ravni, vendar v družbah prehoda, ali kot jim pravi T.H. Marshall (2012, str. 195) "sestavljenih družbah" (sestavljene iz kapitalizma, blaginje in demokracije), katerih temeljni produkcijski način je socialni kapitalizem, poudarek premešča na pridevniški člen razmerja.

Prav zdaj imamo izvrstno priložnost, da opazujemo, kako deluje sicer univerzalistična, a pogojevana in tarčna (ne pa tudi gradualna) različica temeljnega dohodka kot znotrajsistemski ukrep proti revščini.

3 Državljski dohodek in revščina: italijanske izkušnje

V Italiji so državljanski dohodek (Reddito di cittadinanza) sprejeli z Zakonom št. 26 iz leta 2019, v katerem je bil opredeljen kot ukrep za zaposlitveno aktivacijo in kot ukrep proti revščini, neenakosti in socialni izključenosti. Upravičeni posameznik oz. gospodinjstvo dohodek dobivata 18 mesecev, z možnostjo podaljšanja. Uveljavljali so ga lahko ljudje z nizkim socialnoekonomskim statusom, od marca 2019 naprej, in je pogojen s podpisom pogodbe, s katero se posameznik zaveže, da bo sledil osebemu zaposlitvenemu načrtu in načrtu socialne vključenosti. Starejšim od 67 let, ki izpolnjujejo pogoje, se državljanski dohodek preimenuje v državljansko pokojnino. To lahko prodobijo tudi mlajše osebe s težjimi oblikami invalidnosti, ki ne morejo skrbeti zase. Za oba dohodka je treba predložiti vlogo, s katero se dokazuje izpolnjevanje monetarno-materialnih in drugih pogojev: skupni letni dohodek gospodinjstva ne sme presegati 9360 evrov, premičnine 6000 evrov in nepremičnine ne smejo presegati 30 000 evrov. Doseganje državljanskega dohodka s pomočjo lažnih ali zavajajočih podatkov se kaznuje s tremi do šestimi let zapore (Ministero del lavoro e politiche sociali, 2019).

V letu 2019 (od marca do decembra) je predložilo vlogo 1, 1 milijona gospodinjstev oziroma 2,7 milijona oseb, v letu 2020 pa 1,6 milijona gospodinjstev oziroma 3,7 milijona oseb. Od uvedbe dohodka v letu 2019 se je povprečna višina dohodka zvišala za 11 % od 492 evra v letu 2019 na 548 v prvi polovici leta 2021. Razmerje v številu ljudi, ki dobivajo državljanski dogodek in državljansko pokojnino je 10:1 in variira glede na geografsko lokacijo; največ državljskih pokojnin se izplačuje na jugu Italije in na obeh otokih, Sardiniji in Siciliji.

Državljski dohodek ni namenjen posameznicam in posameznikom, pač pa (družinskim) gospodinjstvom, čeprav je delež samskih gospodinjstev med vsemi upravičenimi razmeroma visok in je tudi lestvica pridobivanja dohodka naravnana v prid samskih: koeficient 1 je dodeljen prvi osebi v gospodinjstvu in se povečuje za 0,4 za vsako nadaljnjo odraslo osebo ter za 0,2 za vsako mladoletno osebo, vendar ne več kot skupno 2,1 ali največ 840 evrov na gospodinjstvo.

60 % gospodinjstev dobiva državljanski dohodek v znesku, ki ne presega 600 evrov. Med vsemi gospodinjstvi, ki dobivajo enega od obeh dohodkov, je četrtnina samskih z dohodkom med 400 in 600 evri. Med vsemi, ki dobivajo državljanski dohodek ali pokojnino, je 86 % italijanskih državljanov, 9 % je državljanov tretjih držav, 4 % so državljani drugih evropskih držav, preostali 1 % pa zajema gospodinjstva s člani, katerih državljanstvo je med prej navedenimi (INPS, Report luglio 2021, str. 2-7).

Razmeroma celovitih analiz in ocen, kaj ta ukrep pomeni in ali sploh ter v kolikšni meri dosega svoja glavna smotra, delovno aktivacijo in zmanjševanje revščine, je malo zaradi dveh glavnih razlogov, najprej zato, ker je merjenje učinkov dohodka v tako kratkem času vprašljivo in drugič zato, ker se obdobje uvedbe tako rekoč prekriva z začetkom epidemije covid-19, kar je tako močna in hkrati kompleksno delujoča "intervenirajoča variabila", da so strokovnjaki z ocenami učinkov državljskega dohodka na revščino še zelo previdni. Zanimivo pa je, kako zelo, posebej na družbenih omrežjih, vztrajajo stališča in predsodki o tem, da gre za ukrep, pisan na kožo dveh skupin prebivalstva, prebrisanih goljufov in "mladih kavčarjev". Metafora "kavča" ves čas kroži v medijskem in političnem prostoru in se rada prijema pri tistih, ki gojijo atavistično nezaupanje v ljudi, izvorno nagnjenih k zlorabam in izkoriščanju skupnosti, česar znanost ni nikoli potrdila. Podobe brezdelnih kavčarjev niso samo nesmiselne, pač pa tudi nevarne, ker se nenehno ponavljajo in sprožajo sumničavost do vseh ukrepov socialne politike, ki si prizadevajo za zmanjševanje družbene neenakosti.

Tako medijsko “skrb” in negovanje diskurza o zlorabah seveda poznamo tudi pri nas; intenzivira se vsakič, ko se uveljavi socialnopolitični ukrep v prid prikrajšanim skupinam prebivalstva. Takrat se srečno ujamejo kapitalski interesi po vitki državi, politične ambicije kapitalu simpatičnih političnih strank in ljudske strasti iz reka o “sosedomi kravi”.

Pregled strokovne literature o državljskem dohodku v Italiji, kolikor jo je najti po skromnem času dveh let od uvedbe, kaže na nekaj zanimivih dognanj in ocen. Najprej, da gre za izviren ukrep, ki si prvič v zgodovini italijanske socialne države na univerzalističen in sistemski način prizadeva zmanjševati revščino, s čimer je Italija naposled sledila napotkom Evropske komisije iz devetdesetih let prejšnjega stoletja, s katerimi je komisija pozvala države članice, ki dotlej še niso uresničevale univerzalističnih socialnih politik za zmanjševanje revščine, naj to čim prej storijo. Pred državljskim dohodkom, ki ga je sprejel parlament v času prve Contejeve vlade in s trdno podporo le ene, takrat najmočnejše Stranke petih zvezd, je sicer obstajal univerzalističen Vključevalni dohodek (Reddito di inclusione), ki pa je bil tako skromen (187 evrov posamezniku v samskem gospodinjstvu), da je bil v boju proti revščini povsem neučinkovit (Cavalca, ur., 2021).

Drugo dognanje domala vseh analitikov pravi, da je potrebno obstoječi državljski dohodek sicer podpreti, a precej spremeniti ali vsaj dopolniti zaradi novih oblik družbene neenakosti, ki so se pridružile tradicionalnim. Med novimi oblikami so najpomembnejše te, ki se vežejo na post-fordistične oblike dela in zaposlitvene prekravnosti ter na intersekcijo prikrajšanosti v povezavi s covidno pandemijo. Analitiki domnevajo, da bi bila v času pandemije revščina hujša, če ne bi imeli državljskega dohodka, vendar natančnejših podatkov o tem (še) ni. Po podatkih Nacionalnega statističnega urada je v Italiji, v letu pred pandemijo, 4,6 miliona ljudi živelo v absolutni¹⁶, nekaj manj kot 9 milijonov ljudi pa v relativni revščini. Vendar se je, kljub državljskemu dohodku po podatkih istega statističnega urada delež ljudi, ki živijo v absolutni revščini, povečal za milijon ljudi; od leta 2019, ko je znašal 6,4 % prebivalstva na 7,7 % v letu 2020. (Nadotti, 2021, str. 9)

---

¹⁶Absolutna revščina je opredeljena kot pomanjkanje osnovnih dobrin, ki so ključne za zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb, kot so hrana, bivališče, voda, ipd.

Tretja pomembna ugotovitev iz dosedanjih analiz govori o tem, da je državljanski dohodek prvi ukrep, ki mu je uspelo preseči visoko fragmentiranost dosedanjih socialnih politik, ki so se lokalno, občinsko in regionalno razlikovale, kar je proizvajalo nove neenakosti in zaradi česar je bil italijanski blaginjski sistem videti kot leopardovo krzno.

Med številnimi strokovnimi kritikami sistema državljanskega dohodka izstopata dve. Prva govori o premalo domišljeni selektivnosti in trojnem pogojevanju (državljanstvo ali desetletno stalno bivanje, zaposlitvena in socialna aktivacija). Zvezo med poudarjeno aktivacijsko dimenzijo državljanskega dohodka in težnjo po zniževanju revščine zapleta podatek, da je med upravičenci do dohodka samo polovica takih, ki so sploh zmožni zaposlitvene aktivacije in 90 % teh je podpisalo zaposlitveno zavezo. Vendar je bilo med njimi v letu dni od uvedbe dohodka le 2 % takih, ki so se uspeli zaposliti (ANPAL, 2020). Za zdaj torej ni mogoče reči, da je bila aktivacijska razsežnost državljanskega dohodka uspešna. Kako pa je z zmanjševanjem revščine?

Ne glede na šibko aktivacijsko učinkovitost, ali morda prav zaradi nje, italijanski državljanski dohodek deluje kot sistemski pritisk v zaposlitev in družbeno vključenost, zato ga razumemo kot izraz dominantne ideologije, ki je indiferentna najprej do vrste in kakovosti zaposlitve in še bolj brezbrizna do družbe, v katere vključevanje prisiljuje. Natančneje, taka aktivacijska ideologija nekritično podpira vključevanje v obstoječi tip družbe in v vsakršno zaposlitev ali delo, pa če je še tako prekarno, nedostojno in izkoriščevalsko. Povezava med državljanskim dohodkom in zaposlitveno aktivacijo je premočna in preveč prisiljujoča, pravijo kritiki, zaradi česar obstaja visoko tveganje, da državljanski dohodek ne dosega najbolj ranljivih segmentov populacije in ne zmanjšuje njihove revščine. Številni kritiki zato sedanjemu državljanskemu dohodku očitajo, da je veliko bolj kot welfare (pretežno neuspešen) workfare ukrep (Sgritta, 2020; Cavalca 2021).

Po obsegu pomembna skupina najrevnejših med revnimi, so v Italiji stalno živeči imigranti, ki tu ne živijo dovolj dolgo (vsaj deset let) ali zaradi "ilegalnosti" ne morejo prijavljati svojega bivališča, da bi bili upravičeni do državljanskega dohodka. Ker je odprava ali vsaj zmanjševanje (predvsem absolutne) revščine v zakonu eksplicitno deklarirani cilj državljanskega dohodka, je brezbriznost do najbolj prikrajšanih videti precej protislovno. Povedano drugače, v obstoječi konceptualizaciji univerzalizma državljanskega dohodka (ki spominja na "Italians first") je prikrita nacional(istič)na

nota. Ker državljski dohodek ni individualna pravica, pač pa temelji na gospodinjstvu, lahko sedanjemu konceptu očitamo še dvojje, izrazito favoriziranje samskih na škodo gospodinjstev z več mladoletnimi člani in utrjevanje ali celo poglobljanje obstoječih znotrajdružinskih spolnih in generacijskih neenakosti. Tveganje, da državljski dohodek statusno šibkim članom in članicam družinskih gospodinjstev ne prinaša večje individualne avtonomije, pač pa še večjo odvisnost, je veliko.

Prejemniki državljskega in pokojninskega dohodka se zgoščajo v prvih dveh decilih dohodninske piramide in več kot tretjina stroškov državljskega dohodka je namenjena tistim, ki ne izkazujejo nikakršnih letnih dohodkov. Ker so pogoji pridobivanja državljskega dohodka usmerjeni v najhujšo deprivacijo in je višina dohodka posameznega prejemnika omejena na 840 evrov v letu 2022 (780 evrov leto pred tem), prejemniki državljskega/pokojninskega dohodka ne presegajo praga relativne revščine (določene s 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka gospodinjstev v določenem letu). Če pa je merilo 40 % mediane, kar opredeljuje hudo revščino, se je pokazalo, da jo državljski dohodek pomembno zmanjšuje pri prejemnikih državljske pokojnine in najbolj pri tistih starejših, ki živijo na jugu države. Za nekaj manj kot polovico prejemnikov sta državljski dohodek ali državljska pokojnina edini vir dohodka; za 40 % prejemnikov pomenita okoli 90 % letnega dohodka družinskega gospodinjstva (Ministero del lavoro e politiche sociali, 2020, str. 1116). Pozitivna korelacija med tremi indikatorji revščine: absolutno revščino, hudo materialno deprivacijo in dohodkom na člana gospodinjstva kaže na razmeroma učinkovito distribucijo državljskega/pokojninskega dohodka. Tej ugotovitvi Ministrstva za delo in socialne politike iz leta 2020 nasprotujeta dve oceni, znanstvenega komiteja istega ministrstva, ki je pripravil kritično oceno delovanja temeljnega dohodka (Ministero del lavoro e politiche sociali, 2021) in italijanske Caritas, ki pravi, da po njihovi raziskavi iz istega leta 56 % tistih, ki živijo v hudi revščini, nima državljskega dohodka bodisi ker do njega niso upravičeni (imigranti) bodisi zato, ker ga v razmerah hude deprivacije niso zmožni pridobiti (npr. brezdomci) (Caritas Italiana 2021).

Giovanni Sgritta, eden najboljših poznavalcev in analitikov italijanskih socialnih politik domneva, da sta med pomembnejšimi dejavniki razmika med formalnim številom upravičencev do dohodka in številom tistih, ki se jim v resnici izplačuje, še dva medsebojno učinkujoča fenomena; prvi je potopljena ekonomija ali kot pravi

Sgritta “neregistrirana ekonomska dejavnost”, kamor sodi vsa neformalna ekonomija vključno z nelegalnimi dejavnostmi, drugi pa je juridično nenavadno močna penalizacija zlorab državljskega dohodka z nadzornimi procedurami *ex ante*, in *in itinere* in *ex post*¹⁷. V svoji sklepnii presoji delovanja državljskega dohodka mu Sgritta ne nasprotuje, a hkrati pravi, da ni nikakršne gotovosti, da bo dovolj sredstev zanj, pa tudi, da še ni jasno, ali v resnici odpravlja večino birokratsko administrativnih opravil, ki so bila pred njim povezana s socialnimi transferji. O nečem pa je prepričan, državljski dohodek v tej obliki revščine v Italiji nikakor ne bo odpravil (Sgritta, 2019; Sgritta, 2020, str. 39-56).

Če kritike italijanskega državljskega dohodka strnemo, je videti najpomembnejša ta, ki bo zvenela precej abstraktno, a je bržkone najbolj pereča: državljski dohodek je sicer res velika javna kolektivna investicija, a obljublja bistveno več¹⁸ kot lahko prispeva, predvsem pa ne pomirja tenzije med svobodo, enakostjo in solidarnostjo. Za kaj takega bi bila potrebna povsem drugačna konceptualizacija temeljnega dohodka, če že ne radikalno drugačna, pa vsaj v sledi Evropskega stebra socialnih pravic (European Pillar of Social Rights), ki so ga v letu 2017 slavnostno sprejele evropske ustanove kot potencialni začetek skupne evropske socialne politike in kmalu potem odrinile v nemar, in v katerem je, prvič resneje, govor o univerzalnem minimalnem dohodku v vseh članicah EU¹⁹.

Temeljni dohodek, kakršen se uveljavlja v Italiji, je konceptualno veliko bližji smeri, ki se je začela z britanskimi zakoni o uboštvu (poor laws) kakor ukrepu v območju socialnega kapitalizma sestavljenih družb, kaj šele ukrepu z območja utopistik, kot preseganja kapitalističnega sistema.

---

¹⁷ Zakon o proračunu za leto 2022 predvideva še hujšo penalizacijo zlorab dohodka in še bolj rigorozno delovno aktivacijo. Če prejemnik dohodka dvakrat (pred tem trikrat) zavrne ponujeno zaposlitev, se mu državljski dohodek ukine.

¹⁸ Ko je bil zakon o državljskem dohodku sprejet na pobudo Gibanja petih zvezd, je takratni minister za delo in socialne zadeve, nato zunanji minister Luigi di Maio, pred kamerami vzkliknil, da je revščina v Italiji odpravljena. To je tisto, čemur Sgritta (2020) pravi spektakelska politika.

¹⁹ Seveda se ob tem postavlja vprašanje, ali je ob sedanjii ureditvi Evropske unije kakršenkoli ukrep, ki bi kakorkoli zamajal prevlado kapitalizma in hegemonijo centralnih evropskih držav, sploh mogoč. Tudi v visoko kriznih razmerah, kakršne smo imeli v obdobju 2008-2014, ko se sistem viliči, in v katerih je mogoče, tudi z majhnimi sunki, dosegati pomembne preobrazbe, smo zamudili priložnost povezovanja z antikapitalističnimi gibanji v mediteranskem področju, najmočnejša so bila tedaj v Španiji in Grčiji, ki bi morebiti, internacionalno povezana, lahko sploh kaj dosegla na evropski ravni. Tako pa so ostala zamejena v nacionalne okvire, v katerih so bila razmeroma zlahka poražena.

4 Temeljni dohodek ali temeljne storitve?

Pred kratkim je v slovenskem prevodu izšla knjiga, ki sta jo avtorja Anna Coote in Andrew Percy (2021) objavila v angleškem izvirniku le leto pred tem in ponovno aktualizira²⁰ vprašanje o tem, kako bi bilo možno in izvedljivo čim bolj kakovostno živeti čim večjemu številu ljudi v svetu, ki se vse bolj sooča z vse resnejšimi tveganji, med katerimi sta najusodnejši dve, družbena neenakost in okoljska kriza. Njun predlog se odziva prav na glavna tveganja in je obenem tudi zanimiva kritika koncepta univerzalnega temeljnega dohodka, čeprav je videti, da sta se avtorja omejila le na eno njegovih konceptualnih različic. V splošnem se, po njunem mnenju, temeljni dohodek giblje bolj v smeri (individualne) svobode, temeljne storitve pa se bolj nagibajo v smer (kolektivne) enakosti. Skupaj bi seveda učinkovala optimalno, a kot pravita avtorja (2021, str. 108), bo prejkoslej potrebno izbirati med obema, vendar izbiro po njunem bolj kot finančna sredstva, ki so potrebna za ta ali oni ukrep, narekuje konceptualna razlika med obema.

Univerzalne temeljne storitve, pravita, so skupek dveh konceptov, to je v skupnost organiziranih aktivnosti v javnem interesu, ki so bistvene in zadostne, da ljudje z njimi zadovoljijo svoje potrebe in drugič, univerzalnosti, se pravi, da jih mora biti deležen vsak ne glede na to ali jih lahko plača ali ne (Coote in Percy, 2021, str.11). Avtorja s svojim predlogom nadgrajujeta “najboljše, kar že imamo”, to so doslej že uveljavljene univerzalistične storitve, ne gre jima torej za revizijo socialne države, pač pa za njeno radikalno uresničevanje v smeri, ki jo je sredi prejšnjega stoletja nakazal Marshallov koncept “socialnega državljanstva”. Marshallovi zadnji spisi o pravici do blaginje s konca sedemdesetih let, bi v njuni knjigi pravzaprav morali biti bolj poudarjeni, kot so, ker je v njih utemeljeval zelo podobno smer možne prihodnosti socialne države in družbe blaginje²¹.

---

²⁰ Pojem in predlog temeljnih univerzalnih storitev so najprej oblikovali v poročilu londonskega Inštituta za globalno blaginjo (Institute for Global Prosperity), ki deluje na University College of London (Coote in Percy, 2021, str. 13).

²¹ Takole pravi Marshall: »Vedno bodo obstajale žrtve, za katere bo treba poskrbeti, in ena od nalog blaginje bo, da zanje poskrbi, toda, tako je upati, bolj v obliki osebnih socialnih storitev kot pa v obliki odpravljanja revščine. Blaginja doseže vrhunec predvsem v tistih storitvah, ki ji pripadajo v vseh pogledih – zdravstvu, izobraževanju in osebnih socialnih storitvah ter, v vedno večji meri, skupnostnih storitvah, namenjenih ohranjanju in razvoju fizičnega, družbenega in kulturnega okolja (Marshall, 2012, str. 209).

Njun predlog je radikalen, ker obstoječe socialnopolitične ureditve presega v smeri večje enakosti in svobode vsaj v treh razsežnostih, prvič, reafirmirata skupno dobro, ki so ga potopili ideološki manevri neoliberalizma z glorifikacijo individualizma in svobodne izbire na trgu, v naših krajih okrepljeni z odporom do vsega, kar je kakorkoli spominjalo na kolektivne razsežnosti socializma. Drugič, koncept je radikalen v tem, da so univerzalne temeljne storitve bistveno naravnane v skupnostni model trajnostnega razvoja s poudarki na zmanjševanju okoljske škode zaradi sedanjih načinov produkcije in porabe dobrin in storitev, in tretjič, avtorja želita s svojim predlogom spremeniti tradicionalni model javnih storitev tako, da bi bila soudeležba uporabnikov zares mogoča; da bi torej temeljne storitve pomembno bolj kot doslej nadzorovali njihovi uporabniki in uporabnice, država pa bi jih pri tem podpirala. (Coote in Percy, 2021, str.12) V njunem modelu je vloga države pomembna; bistveno je, pravita (str.32), da država obdrži štiri ključne vloge: zagotavljati mora enakost pri dostopu do storitev, določiti in nadzorovati standard storitev, zbirati in investirati sredstva ter usklajevati in integrirati storitve na različnih področjih tako, da bi bile koristi za uporabnike čim večje. Tako bi se nemara lahko ustvarila nova dinamika odločanja o pomembnih stvareh vsakdanjega življenja večine ljudi, ker bi se srečevalo odločanje “od spodaj navzgor” s tistim “od zgoraj navzdol”, s čimer bi se pomembno spremenili vsakdanja politična kultura in postopoma vzpostavljalo utopistično, kolikor je mogoče ljudsko, prakticiranje “oblasti”.

Dostop do storitev je v njunem modelu sicer univerzalen, ker pa je “enota analize” vendarle nacionalna država in ne ves svet, je univerzalnost pogojevana, a nikakor ne z državljanstvom ali kakšno drugo birokratsko administrativno oviro, pač pa s kakršnokoli posameznikovo in posameznično soudeležbo v skupnosti, od zaposlitve do izobraževanja, prostovoljstva ali kakšne druge vrste skrbi za druge.

V svojem predlogu sta avtorja upoštevala novejša različica teorije potreb (Coote in Percy, 2021, str.16 in 17) in to, čemur v manchesterski ekonomski šoli pravijo preskrbno gospodarstvo ali ekonomija vsakdanjega življenja (foundational economy). Obstoječim univerzalističnim storitvam, kot sta javno zdravstvo in javno šolstvo, katerih kakovost in finančno vzdržnost je treba okrepiti in prilagoditi novim potrebam, sta dodala tiste, za katere menita, da so v okolju, kjer živita (Velika Britanija) nujno potrebne za kakovost življenja in trajnostni razvoj: brezplačno otroško varstvo, socialna pomoč odraslim, vključno s trajnostno oskrbo starejših, stanovanja, javni transport in digitalizacija. Nabor in rang potreb se, seveda, v

različnih okoljih razlikujeta. Glede na okolje, v katerem tu živimo, bi v njunem naboru lahko posvojili vsako od njih, še celo javno otroško varstvo, ki je pri nas razmeroma dobro urejeno.

Javni skladi za financiranje temeljnih storitev bi se v njunem scenariju polnili na štiri načine, z zvišanjem obstoječih davkov, z uvedbo novih davkov (kot na primer v državah EU, kjer z novimi davki financirajo dolgotrajno oskrbo), z zadolževanjem (z izdajo dolgoročnih državnih obveznic) in s prerazporeditvijo denarja. V obsegu temeljnih univerzalnih storitev, kot jih predlagata, bi dodatni stroški na leto v tipični članici OECD znašali 4,3 % BDPja (Coote in Percy, str.101). Kaj pa pri nas? Srečo Dragoš, avtor spremne besede k slovenskemu prevodu knjige, je na tem mestu trpko ironičen: v primerjavi s prislovično neoliberalnimi državami, kakršni sta Velika Britanija in Združene države, je naše izhodišče pomembno slabše, ker smo ga v samostojni državi uspeli temeljito "prezračiti": profite korporacij obdavčujemo v višini 1,94 % BDPja, v Veliki Britaniji v višini 2,63 % BDPja; lastnino obdavčujemo pri nas v višini 0,6% BDPja, v ZDA 3%BDPja in v Združenem kraljestvu 4,12 % BDPja (Dragoš, 2021, str. 129). Ker predlog temeljnih storitev nadgrajuje to, kar "najboljšega že imamo", uvaja pa se postopoma in brez velikih sistemskih sprememb, je videti kot najmanj nasilna in najbolj vzdržna pot za resnično izboljšanje kakovosti življenja kar največjega števila ljudi. Tudi revnih. Predvsem njih.

Predlog je razmeroma svež, čeprav v naših krajih zveni precej domače, zato njegovih kritik še ni veliko, glavna pomisleka sta dva, od katerih je prvi konceptualen, drugi teoretski. Zanimivo, da praktičnih kritik, ki običajno sporočajo, da za take utopistike ni dovolj sredstev, (še) ni. Prvi pomislek pravi, da uresničevanje te zamisli spominja na paternalistični socialni inženiring ter krepitev centralne (državne) oblasti, drugi pa, podobno kot velja za radikalne kritike univerzalnega temeljnega dohodka, da je predlog nezdržljiv s kapitalizmom. Obe kritiki sta do neke mere utemeljeni in avtorja zamisli to vesta (Coote in Percy, 2021, str.95); primaknimo njuni obrambi dva argumenta, ki smo ju našli v kritični družboslovni misli²², najprej, da je treba v krizi kapitalizma in v obdobju prehoda v bolj demokratično egalitarno družbeno

---

²² S kritično družboslovno mislijo ne označujemo katerekoli že družboslovne misli, ki svojo kritiko namenja temu ali onemu, pač pa dve konceptualni opredelitvi, in sicer na emancipatorične družbene vede, katerih trodelnost smo obravnavali v uvodu in tistima dvema vrstama sociologije, ki jima je M. Burrawoy (2005) v svojem, zdaj že kulturnem članku *For Public Sociology*, rekel javna in kritična sociologija.

organizacijo reappropriirati državni aparat in redefinirati vlogo države²³ in drugi, da sta polni UTD in univerzalne storitve sicer res nezdržljivi s kapitalizmom, a je treba njuno (gradualno) implementacijo zahtevati natanko iz tega razloga²⁴.

Do univerzalnega temeljnega dohodka sta avtorja predloga o temeljnih storitvah neutemeljeno kritična. Tu je njun prvi ugovor praktične narave; tudi če bi se javni fond okrepil, je domala nemogoče pričakovati, da bi zmogli proračunsko uresničevati oboje, univerzalni temeljni dohodek in univerzalne temeljne storitve; na določeni točki bi se medsebojno spodjedala, zato se je treba odločiti, kateri od njiju več in bolje prispeva h kakovosti življenja večine ljudi, predvsem tistih, ki so najbolj prikrajšani in socialno ranljivi. Njun drugi ugovor je bolj prepričljiv: UTD je ukrep, namenjen posameznicam in posameznikom in v ničemer ne nagovarja skupnosti in kolektivne odgovornosti; morda izboljšuje pogajalski položaj posameznika na trgu dela, a hkrati v ničemer ne posega ne v produkcijska ne v tržna razmerja, zato UTD ni ukrep, ki bi pomembno zmanjševal neenakost. Z njim ne dosegamo socialne pravičnosti, v najboljšem primeru le nekoliko ublažimo revščino najrevnejših.

“Če se bo v katerikoli državi tehtnica nagnila v prid denarnim izplačilom in ne investicijam, se bo vrednost družbenega dohodka zmanjšala, to pa bo najbolj prizadelo prav najrevnejše”, pravita avtorja (Coote in Percy, str. 49).

Podobno piše M. Kržan (2012), avtor spremne besede k slovenskemu prevodu Marshallove knjige. Bistvena razlika med UTDjem, če bi se uveljavil v neoliberalni, okleščeni različici in socialno državo v pristnem Marshallovem pomenu je v tem, da socialna država zagotavlja temeljne storitve vsem prebivalcem na optimalni ravni, medtem ko bi temeljni dohodek zelo verjetno za seboj potegnil inflacijsko spiralo, ker ljudje ne nadziramo ekonomskih elit, ki o tem odločajo. Hkrati bi se še bolj privatiziralo zdravstvo, izobraževanje in osebne storitve, s čimer bi bil njegov učinek praktično izničen. Povedano drugače, sistemski temeljni dohodek bi ohranil in verjetno še poglobil obstoječe dohodkovne in razredne neenakosti.

---

²³ O tem, kakšna je (lahko) vloga države v času krize kapitalizma in prehoda v novo družbeno formacijo, piše Eric Olin Wright v svoji knjigi *Kako biti antikapitalist v 21. stoletju* (Wright, 2020, str.115-137).

²⁴ Takega mnenja je eden vodilnih svetovno-sistemskih analitikov Samir Amin (2019), ki trdi, da je treba kapitalizem majati z vse bolj enakim dostopom do izobraževanja, zdravstva in vseh drugih temeljnih storitev. To seveda terja več denarja v javnem sektorju, čemur liberalci vsepovsod močno nasprotujejo. Liberalci se zavzemajo za zmanjševanje javnega dolga, a treba je najprej pojasniti razloge, zakaj prihaja do rasti javnega dolga. Katere politike pa proizvajajo visok javni dolg? Prav liberalne, oz. neoliberalne, ker tak dolg koristi monopolnemu kapitalu tako, da ponuja nove in nove priložnosti za finančno investiranje.

Drugače kot temeljni dohodek, je univerzalnost socialne države dveh vrst; prvič, storitve so namenjene vsem in izvajajo se na najvišji ravni, kakršna je možna v določenih razmerah; pri nas sta ti načeli kljub postopnem slabenju socialne države še razmeroma uveljavljeni v izobraževanju in zdravstvu, čeprav v slednjem pomembno manj kot v prvem, zobozdravstveno varstvo pa je tipski primer tega, kaj se lahko zgodi, če se privatizacijska prizadevanja ne bodo zaustavila. Dokler bo tako, dokler lahko še branimo “najboljše, kar imamo”, bodo te institucije in storitve podlaga tega, čemur Marshall pravi “skupna izkušnja”, katere učinek je zlivanje razrednih kultur. To je druga, nič manj pomembna razsežnost univerzalizma socialne države. Prav takšna skupna izkušnja je izjemnega pomena, najprej, ker je heterodoksna in pomembno presega obstoječi svetovni-sistem in drugič zato, ker je integrativna. Socialna kohezija se tu dosega preko istega skupnega mehanizma in ta mehanizem na kakovost življenja ljudi učinkuje zelo otipljivo, povsem drugače kot preko formalnopravnih pripovedi o enakosti, v katerih si šibkejši sloji prebivalstva ne morejo privoščiti pravnega boja za temeljne pravice ali preko etnonacionalističnih mitov o skupnem izvoru in skupni kulturi.

Obe alternativni, tako konceptualna smer v sledi zakonov o uboštvu kot tudi okleščeni, v prekrivanje revščine naravnani temeljni dohodek, odpravljata natanko to “skupno izkušnjo” kot nekapitalistično razsežnost sodobnih družbe, vključno z našo. Če bomo kot skupnost, se pravi kot “organizirano ljudstvo” dopustili, da v obliki političnih strank v parlamentarnem predstavnštvu namesto nas odločajo zasebni interesi političnih in ekonomskih elit, potem bomo lahko le nemočno opazovali, kako v privatizaciji in komercializaciji hirajo zdravstvene, vzgojne, varstvene in druge javne storitve. Vendar je prihodnost negotova, a hkrati tudi odprta: tu smo raje razmišljali o obrnjeni možnosti, se pravi o tem, kako bi s prizadevanji za utopistike temeljni dohodek vzpostavili in temeljne storitve okrepili in razširjali na nova področja.

5 Sklep

Tveganja, v katerih živimo in katerih intenziteta se bo v prihodnje zelo verjetno povečevala, terjajo premisleke, ki prebijajo dosedanje načine odzivov nanje; temeljni dohodek ali temeljne storitve je treba misliti z novo družbeno pogodbo v njunem ozadju in treba ju je misliti povezano, ne izolirano od drugih utopistik. Temeljni dohodek in nemara še bolj temeljne storitve pomenijo osnovno, temeljno pravico do socialne varnosti v pomenu dostojnega in svobodnega življenja v času

populističnih sovranizmov z nacionalnimi identitetnimi zaporami kot odgovorov na globalizacijska tveganja, na množične migracije, politične polarizacije med dosedanjim in novim svetovnim hegemonom, izginjanjem dela zaradi avtomatizacije in tehnizacije proizvodnje, širjenja digitalne in platformne ekonomije... Ne naši ne evropski politični odločevalci doslej niso ponudili nič takega, kar bi radikalno presehalo zgolj krpanje strganega oblačila sedanje kapitalistične-ekonomije; če se je kdaj že kaj nakazovalo, je prav hitro izginilo s političnega prizorišča, kakor s predlogom o obdavčitvi finančnih transakcij ali z evropsko listino socialnih pravic. Enako velja za temeljni dohodek v plašni, obstriženi različici, kakor smo skušali pokazati v italijanskem primeru. Tudi ta je zgolj krpa, ki ne pokriva obscene nagote revščine. Zato je nemara bolje, da vigilantsko čuvamo "najboljše, kar imamo", da to, čemur rečemo socialna država krepimo, ne pa skubimo in zahtevamo njeno ohranjanje in dopolnjevanje s kar največ temeljnimi storitvami. Kdaj in kako je to mogoče storiti?

Zdaj. Kapitalizem je v strukturni krizi. Sredi 70. let je bila rast v najbolj razvitih predelih sveta, v ZDA, Evropi in na Japonskem, le še polovica tiste iz preteklih desetletij in od takrat se v resnici ni več pobrala. To pomeni, da se kriza nadaljuje in se v resnici še pogloblja. To je strukturna, sistemska kriza in ne ena od manjših, prehodnih kriz, ki so imanentne kapitalizmu kot svetovnemu-sistemu, se ciklično pojavljajo in jih sistem ciklično premaguje. Ima obliko črke L, ne črke U. Ko smo enkrat v krizi L, majhne strukturne spremembe ne zadoščajo več. Prišli smo namreč do točke, ko se začne zatoni kapitalizem. To je zelo nevarna situacija, ker kapitalizem oz. tisti, ki ga podpirajo, ne bodo kar mirno čakali na svoj konec. Prav narobe, vedli se bodo bolj in bolj surovo, da bi ohranili svoje privilegije. Ne moremo se zares izkoptati iz krize, če se ne začnemo premikati iz samega sistema, kar je gromozanski izziv. Izhoda ne bo jutri, ne pojutrišnjim, mi in naši potomci ga bomo iskali desetletja. Ne moremo si privoščiti, da bi čakali na čas, ko nas bo sistem pripeljal v vojno velikih razsežnosti ali v ekološko katastrofo. Vendar lahko le premiki iz sistema postopoma zmanjšajo tudi revščino in neenakost.

Kako to storiti? Na globalni ravni, pravijo svetovno-sistemski analitiki, z regulacijo trga in nadzorom globalizacije tako, da se čim bolj nevtralizirajo učinki globalne hegemonije, tako sedanje kot tiste, ki se nakazuje v prihodnosti. Na lokalnih in nacionalnih ravneh tako, kot smo nakazali s političnimi inovacijami, ki dajejo prostor "glasovom ljudstva". Zadnje, kar slišimo s te strani v Sloveniji, se je izoblikovalo v

138 zahtev²⁵, ki jih je ta iniciativa naslovila političnim strankam. Razdeljene so v 11 tematskih blokov, med njimi najdemo povečanje obdavčitve kapitala, uvedbo univerzalnega temeljnega dohodka, ukinitvev dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja, uvedbo novega davka kot sistemskega vira financiranja neprofitnih stanovanj, vzpostavitev sklada za pravičen prehod iz fosilne energetike v panoge prihodnosti, zagotovitev delavskih in socialnih pravic za prekarne delavke in delavce, skrajšanje delovnega časa, brezplačne vrtce in brezplačno javno izobraževanje, prepoved dvoživk v zdravstvu, gradnjo 30.000 neprofitnih stanovanj... Utopistike.

Politična volja zanje torej obstaja, alternative družbenega razvoja so vselej obstajale, med njimi tudi premišljene, možne in uresničljive, le da ponavadi na napačnem koncu hodnika moči. Ali lahko to spremenimo?

Literatura

- Amin, S. (2011). *Svet, ki ga želimo*. Ljubljana: Sophia.
- Amin, S. (15. 2. 2019). Globalization and its Alternative: Interview with Samir Amin. *Socialist Economist. Exploring Alternatives*. Pridobljeno na http://www.socialisteconomist.com/2019/02/globalization-and-its-alternative_15.html.
- ANPAL. Agenzia nazionale delle politiche attive del lavoro (2020). Nota mensile n. 2/2020. Pridobljeno na <https://www.anpal.gov.it/-/reddito-di-cittadinanza-online-la-seconda-nota-periodica>.
- Bauman, Z. (1999). *In Search of Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2018). *Retropopija*. Ljubljana: *cf.
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70(1). doi: 10.1177%2F000312240507000102.
- Caritas Italiana (2021). *Rapporto annuale sulla povertà ed esclusione sociale in Italia*. Ottobre 2021. Pridobljeno na https://www.caritas.it/pls/caritasitaliana/v3_s2ew_consultazione.mostra_pagina?id_pagina=9651.
- Cavalca, G. (ur.). (2021). *Reddito di cittadinanza. Verso un welfare piu universalistico*. Franco Angeli Editore. Pridobljeno na https://www.researchgate.net/publication/351496991_Reddito_di_Cittadinanza_verso_un_welfare_piu_universalistico_a_cura_di_Guido_Cavalca.
- Collins, R. (2013). Konec dela srednjih razredov – nič več pobegov. V Wallerstein, I., Collins, R., Mann, M., Derlugian, G. in Calhoun, C., *Ali ima kapitalizem prihodnost?* Ljubljana: *cf.
- Coote, A. in Percy, A. (2021). *Univerzalne temeljne storitve*. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Dragoš, S. (2016). Socialna država in solidarnost. *Teorija in praksa*, 53(posebna številka), 148-173.
- Dragoš, S. (ur.). (2019). *Enostavna ideja. Univerzalni temeljni dohodek*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Dragoš, S. (2021). Univerzalne temeljne storitve – najpomembnejša družboslovna inovacija 20. Stoletja. V Coote, A. in Percy, A. *Univerzalne temeljne storitve* (str. 125-129). Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije.
- Gerdina, T. (ur.). (2018). *Usoda tržnega dna. Nujna, želja ali skriti nameni?* Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije.

²⁵ Vse predloge si je mogoče ogledati na spletni strani: <https://glas-ljudstva.si/>

- INPS-Istituto nazionale della previdenza sociale (2021). *Reddito/Pensione di cittadinanza. Report luglio 2021*. Pridobljeno na https://www.inps.it/docallegatiNP/Mig/Dati_analisi_bilanci/Osservatori_statistici/Report_trimestrale_Rei-RdC-REm_Aprile_2019_Giugno_2021.pdf.
- Korošec, V. (2010). *Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako? Delovni zvezek, XIX (6)*. Pridobljeno na http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2010/dz06-10.pdf.
- Korošec, V. (2019). Otroški UTD (scenarij in mikrosimulacija za Belgijo). V S. Dragoš (ur.), *Enostavna ideja. Univerzalni temeljni dobodek* (str.111-131). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Kralj, A. in Renner, T. (2019). Daj nam danes naš vsakdanji kruh...za drugo bomo poskrbele same. V Dragoš, S. (ur.), *Enostavna ideja. Univerzalni temeljni dobodek* (str. 86-111). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Kržan, M. (2012). Marshallov prispevek k integralni sociološki teoriji državljanstva. V T. H. Marshall, *Državljanstvo, razred in socialna država* (str. 211-228). Ljubljana: Založba Sophia.
- Marshall T. H. (2012). *Državljanstvo, razred in socialna država*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Mencinger, J. (2015). The Revenue Side of a Universal Basic Income in the EU and euro area. *Danube: law and economic review*. 6(3), 159-174.
- Mencinger, J. (2017). Universal Basic Income and Helicopter Money. *Basic Income Studies*. 12(2), 1-8.
- Mencinger, J. (2019). Prihodkovna stran UTD v EU in EMU.V Dragoš, S. (ur.) *Enostavna ideja. Univerzalni temeljni dobodek* (str. 13-26). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Ministero del lavoro e politiche sociali. (2019). *Reddito di cittadinanza*. Pridobljeno na <https://www.redditicittadinanza.gov.it/>.
- Ministero del lavoro e politiche sociali (2021). *Relazione del Comitato Scientifico per la valutazione del Reddito di Cittadinanza*.Ottobre 2021.
- Močnik, R. (2021). Časi jugoslovanskega leta 1968. V Juvan, M. (ur.) *Med majem '68 in novembrom '89: transformacije sveta, literature in teorije* (str. 95-113). Ljubljana: Založba ZRC. Studia litteraria.
- Nadotti, C. (4. 3. 2021). Istat: in Italia nel 2020 un milione in piu di persone in poverta assoluta. L'aumento maggiore al Nord. *La Repubblica*.
- Olin Wright, E. (2020). *Kako biti antikapitalist v 21. stoletju*. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Peršin, P. (29. 1. 2022). Dolga pot v demokracijo. *Delo, Sobotna priloga*, str.6.
- Popović, D. (2016). *Onstran ideologije dela in ideja univerzalnega temeljnega dobodka*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Pridobljeno na <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=84651>.
- Pribac, I. (ur.). (2004). *Brezplačno kosilo za vse. Predlog univerzalnega temeljnega dobodka*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Pribac, I. in Korošec, V. (ur.). (2011). *UTD v Sloveniji. Premisleki, stališča, dokumenti*. Ljubljana: Krtina.
- Sgritta, G. (2019). *Il reddito di cittadinanza*. Politiche Sociali. Fascicolo 1, gennaio-aprile.
- Sgritta, G. (2020). *Politiche e misure della povertà: il reddito di cittadinanza*. Politiche Sociali, N. 1. Str. 39-56.
- Statistični urad Republike Slovenije (2018). Mednarodni dan mladih. Pridobljeno na <https://www.stat.si/statweb/News/Index/7570>.
- Štaudohar, I. (11. 8. 2018). Išče se vodovodar. Zakaj je dobro, če v trgovini spregledate učinkovite avtomatske blagajne in se raje postavite v vrsto k blagajničarki? *Delo, Sobotna priloga*, str. 32
- Van Parijs, Ph. (2004). Temeljni dohodek za vse. V I. Pribac (ur.). *Brezplačno kosilo za vse* (str. 19-41). Ljubljana: Krtina.
- Wallerstein, I., Zukin, S. (1989): 1968. Revolution in the World-system. Thesis and Queries. *Theory and Society*, 18(4), 431-449.
- Wallerstein, I. (1999). *Utopistike. Dediščina sociologije*. Ljubljana: *cf.
- Wallerstein, I. (2006). *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana: *cf.
- Wallerstein, I., Collins, R., Mann, M., Derluguian, G., in Calhoun, C. (2013). *Ali ima kapitalizem prihodnost?* Ljubljana: *cf.

